

době důležitým lokálním železnicím zaručuje částečně stát, částečně země, okresy a obce určitý čistý nejmenší výtěžek (4⁰/₀ akciového kapitálu). Někdy garancie státu a jiných veřejných hospodářství spočívá v tom, že odeberou určitou část akcií kmenových, kterým se vyplácí pak dividendy až tehdy, když ostatní akcie dostaly již nejmenší stanovenou dividendu.

Při jednotlivých akciových společnostech bývají vůbec dvojího druhu akcie; jedny totiž slují kmenovými (Stammactien) a druhé prioritními akciemi. Prioritní akcie musí dříve dostati určitou dividendu, nežli možno pomýšleti na udělování dividendy akciím kmenovým; mají tedy prioritní akcie jakousi podobnost s prioritními obligacemi, ale liší se od nich přece jenom, že pro ně nemusí býti tato minimální dividendy dodržena (mohou dostávat po případě dividendu větší, když na to čistý výnos stačí, nebo také menší, když není dráha garantována).*) Velikost akciových kapitalů posoudíme z těchto některých dat: Ve Velké Británii měly akciové podniky akciového kapitálu (r. 1905) 2.003¹/₂ mil. £ = přes 48.000 mil. K, v Německu (1906) 14.028 mil. M = 16.500 mil. K, ve Francii: 13.516 mil. frs (= asi 12.600 mil. K), v Belgii: (1900) 2.820 mil. frs = 2.680 mil. K, v Rakousku (1905) 2.178 mil. K, v Uhrách: (1906) 1.110 mil. K. Atd. V Severo-americké Unii pouze trusty (koalované podniky akciové) měly kapitalu přes 21.000 mil. dollarů (= skoro 105.000 mil. K). Atd.

5. Směnky a jiné obchodní papíry.

V předešlém (v odstavci 2.), bylo již naznačeno, kterak směnka sprostředkuje obchodní úvěr, poskytující na jedné straně kupujícímu přiměřenou lhůtu, po které

*) Akciový kapital bukovinských místních dráh na př. se-
stává z 22.600 akcií prioritních à 400 K a 15.750 akcií kmenových à 400 K.
V letech 1886–1890 byly dividendy prioritních akcií v K: 20, 20,
17-32, 12, 16 a kmenových akcií: K 8, 12, 6, 0, 0. Od r. 1891–1902
prioritní akcie po 20 K, kmenové akcie postupně: K 6, 5, 5, 5, 9, 14
a od r. 1897 po 20 K. Od r. 1903 dostalo se i kmenovým i prioritním
akciím po 24 K dividendy ročně.

může odebrané zboží uhraditi, na druhé straně dávajíc prodávajícímu možnost, aby prodejem papíru cenného (diskontováním směnky) zjednal si hned hotové zaplacení. Obchodní směneční úvěr bývá pravidelně velmi levný, protože banky přijímající úspory na levné procento od obecnstva musejí vklady tyto zužitkovati co možná nejrychleji, a k tomu se jim hodí nejlépe směnky krátkodobé (nejdéle asi do tří měsíců splatné nebo něco málo přes tři měsíce). Jelikož obraty velkých bank bývají v té příčině nad míru hojné, mohou se peněžní ústavy tyto spokojiti velmi mírným procentem výdělku. Zvláště dobře k eskomptování smének způsobilé jsou banky cedulové, jelikož za eskomptované směnky vyplácejí bankovkami, které je nic nestojí, nežli náklady tiskové, po případě ještě jistý podíl ze zisku, který musí státu poskytnouti banka za propůjčení privilegia svého. V dobách, kdy není žádná tíseň o hotové peníze, klesá úřední bankovní míra (bank cedulových) diskontu směnečního na trzích západoevropských trvale až na 2⁰/₀ roční, ale skutečná sazba pro nejlepší směnky obchodní bývá pravidelně ještě mnohem mírnější, šla někdy i pod 1⁰/₀ ročně. U nás arci nejnižší sazba úředního diskontu bankovního byla dosud 3¹/₂⁰/₀, ale diskontovaly se dobré směnky obchodní, nezřídka také 3⁰/₀ ročně. Arci sazby tyto značně stoupají tehdy, kdy náhodou nastala krise obchodní nebo průmyslová, ale celkem je úvěr, jež obchodníci dostávají na směnky obchodní, nepoměrně levnější nežli úvěr kterýmkoli jiným způsobem zjednaný.*)

Podle toho také všechny větší banky značnou část svých aktiv mívají uložených ve směnkách. Směnka pravidelně bývá pak tím jistější, čím více rukama prošla, čím je na ní více podpisů. Kdo směnku druhému totiž postupuje, činí tak pravidelně svým podpisem na rubu papíru (rubopisem, o kterém bude obšírněji mluveno v pozdějším), a podpisem tím se také směnečně

*) Během roku 1907 následkem dočasného nedostatku hotových peněz kovových (zlatých), kterých zvláště v severoamerických Spojených Státech bylo hojně potřebí za příčinou těžkých úvěrních a odbytových krísí, vystoupil bankovní diskont banky anglické až na 7⁰/₀ a říšské banky německé na 7¹/₂⁰/₀, kdežto rakousko-uherská banka současně vystačila s 6⁰/₀.

zavazuje, že směnka bude řádně zaplacená. Z této příčiny směnka s podpisy spolehlivých firem je papírem naprosto bezpečným a možno ji pak dále před splatností velmi lehko zpeněžit (diskontováním) v případě potřeby. Takovýmto způsobem stala se směnka prostředkovatelem úvěru tím bezpečnějším, čím více ji k této funkci bylo použito (častým převáděním pomocí rubopisu), a zastává v té příčině úplně funkci hotových peněz, peněz zvláště pohodlných, protože si je každý v libovolném potřebném množství a v kterýchkoli částech obnosech může sám vytvořit. Arci v novější době, kdy v obchodě jsou vůbec běžné papírové peníze (bankovky) a když kromě toho různá převáděcí (gírová) zařízení poštovní spořitelny usnadnila každou jakoukoli zásilku peněz uvnitř říše, tento peněžní úkol směnky uvnitř země ustoupil do pozadí, a zbyl ji tu povýtce pouze úkol úvěrní.

Za to v obchodu zahraničním směnka nabyla velkého významu pro směny mezinárodní a nahrazuje placení hotovými penězi téměř napořád. Tato peněžní funkce směnky za hranicemi nabývá tím mocnějšího významu, že se pojí k ní zároveň úvěrní moment, a že se pomocí směnky dají vyrovnati pohledávky a dluhy četných stran vzniklé následkem vzájemných obchodů. Pro lepší znázornění volme si určitý konkrétní příklad: Firma M v Praze dodala firmě N v Hamburku za 100.000 ř. m. surového cukru; vedle toho současně jiná pražská firma P odebrala od hamburské firmy Q čaje za 100.000 ř. m. Pokud by tyto čtyři účastníci o sobě nevěděli a neměli navzájem úvěru, bylo by třeba k vyrovnání poslati z Prahy do Hamburku 100.000 ř. m. (P posílá je za čaj firmě Q) a naopak by se zase vrátilo 100.000 ř. m. z Hamburku do Prahy (firma N je posílá M za cukr); při tom bychom si musili ještě představovati v Praze dvojí měnění peněz (M by směňoval obdržené marky za koruny a P by musil opět marky k záslce do Hamburku koupiti). Takto by se děly patrně naprosté zbytečnosti dvojí zásilky a dvojího měnění peněz. Směnka však tyto zbytečnosti úplně a dokonale odstraňuje. Poněvadž je firma N v Hamburku dlužníkem firmy pražské M (za cukr), vydá věřitel M

v Praze na svého dlužníka, firmu N v Hamburku, směnku 100.000 ř. m., kterou bude hledět v Praze prodati; zpeněžit směnku podaří se mu zcela jistě, neboť firma P má platit 100.000 ř. m. za čaj firmě Q v Hamburku a koupí tedy nabízenou směnku od firmy M a pošle ji svému věřiteli Q do Hamburku, který ji pak od firmy N tamtéž inkasuje. Místo, kde se mohou firmy P a M v Praze o sobě dovědět a sblížit, k tomu vhodné je burza, kam čelnější obchodníci právě denně, neb aspoň často musí docházeti, aby se tak dověděli důležitých obchodních zpráv a ušetřili si zbytečných obtíží a výloh.*)

Co v předešlém příkladě bylo vyloženo o čtyřech firmách a o dvou místech, může se po případě vztahovati na velké množství různých firem a na několik platebních míst. Když obchodník P (volíme též příklad shora trochu jen pozměněný) potřebuje platit 100.000 ř. m. za čaj do Hamburku firmě Q, možné, že nenajde nikoho, kdo by mu mohl směnku takového obnosu nabídnouti, za to však najde ku př. směnku 40.000 ř. m. na Hamburk (nebo jiné německé místo), 50.000 frs na Paříž (které po případě věřitel Q v Hamburku velmi ochotně přijme, poněvadž jich potřebuje k vyrovnání svého vlastního dluhu do Paříže), jež účtuje za kurs 81 M = 100 frs (jaký na př. toho dne je v Hamburku), a konečně asi 956 liber sterlinku na Londýn, které firma Q zrovna tak ochotně vezme jako hořejší směnku na Paříž, účtující 1 libru po 20.40 ř. m. Tím se téměř úplně dluh 100.000 ř. m. vyrovná**), a zároveň vidět, že takovým způsobem bylo vypořádáno čteně pohledávek a dluhů ve čtyřech místech: v Praze, Hamburku, Paříži a Londýně. Ve skutečnosti účastní se na takovém vyrovnání často ještě mnohem více různých

*) Kdyby firmy P a M v Praze (a podobně N a Q v Hamburku) měly po případě běžný účet u téže banky, mohlo by vůbec jakékoli placení hotovými odpadnouti, stačilo by jen provést všechny tyto platební transakce úvěrními operacemi: směnkami a přepsáním v účtech bank. (O přepisování v účtech výklad následuje.)

**) 50.000 frs. à 81 M. = 100 frs. dá 40.500 ř. m. a 956 liber à 20.40 ř. m., jest 19.502 ř. m., k čemu když se připočte 40.000 ř. m. na Hamburk, dostaneme 100.002 ř. m.

věřitelů a dlužníků, a po případě ještě více obchodních míst. Aby směnky k tomu účelu byly vždy pohodově, o to vedle bursy starají se ještě bankovní ústavy, kterým z takového sprostředkování kyne dobrá provise.

Směnky cizozemské, kterých takto upotřebuje se k mezinárodní směně, zovou se *devisami*, a devisami se daleko největší část mezinárodních dluhů a pohledávek vyrovnává. Působí totiž zasílání hotových peněz (drahých kovů zlata a stříbra) značné výlohy a jiné potíže, kterým se všem vyhnouti lze zasláním dlužného obnosu ve směnce. Někdy ovšem nebude možné sehnati k tomu účelu potřebných smenek, nebo by opatření jich vyžadovalo značně vyšších nákladů, nežli by spojeny byly s koupí a zásilkou hotových mincí. To stává se tehdy, když některé místo má vůči cizině okamžitě mnohem více závazků, nežli naopak cizina vůči tomuto místu; tehdy nebudou se moci všechny dluhy v cizině vyrovnati jinými pohledávkami, nýbrž bude nutno rozdíl těchto dluhů a pohledávek vyrovnati hotovými. Okolnost ta projevuje se cenou smenek, které vystoupnou patrněji nad cenu mincí, takže rozdíl tento uhradí větší náklad a nepohodlí spojené s posláním hotových peněz (drahého kovu). Jak se to početně vyjadřuje a provádí, o tom bude řeč až v následujících pojednáních.

* * *

Vedle smenek také různé kupecké poukázky prostředkují úvěr a ještě častěji platy. Kupecká poukázka podstatně se podobá směnce, že totiž pouhé její přijetí podpisem (akceptování) zavazuje k placení obnosu na ní psaného, třeba by důvod závazku v ní udán nebyl (po případě třeba by důvodu toho vůbec nebylo). Proti směnce má poukázka výhodu menšího kolků (platí se na ni pouze kolkový poplatek 10 h), je-li splatná v krátké lhůtě (do osmi dnů) a tedy hodí se velmi dobře ke sprostředkování platů. K úvěrním službám poukázka je méně způsobilá, jelikož závazek z ní není směneční povahy, a proto že rubopisy na poukázce rubopisce vůbec nezavazují. Poukázkou dá se vykonati jakékoli plnění zastupitelných věcí, tedy dají se poukázkou postoupiti

také cenné papíry neb i zboží, kdežto směnkou lze pouze peněžité obnosy převáděti; v tomto směru má tedy poukázka širší pole; naproti tomu kupeckou poukázku smí vydávati pouze obchodník (ve smyslu obchodního zákona), a tím opět je obor její značně sůžen. Celkem kupecká poukázka nenabyla ani zdaleka podobného významu, co směnka.

Ke sprostředkování platů a k úspoře hotových peněz daleko lépe nežli obchodní poukázka hodí se chek. Zvyk vydávati cheky rozšířil se obzvláště v Anglii a v Americe. V těchto zemích pravidelně žádný trochu zámožnější soukromník nenechává svých hotovostí doma, nýbrž ukládá si je u některého bankéře. Tím nabývá se mnohých výhod: není potřebí starati se o bezpečné schování hotovostí těchto, uložené hotovosti kromě toho bankéř zúrokuje (arci velmi mírným procentem) a vedle toho bankéř obstarává za ukladače všechny možné služby kasovní. Když ukladač potřebuje vykonati nějaký plat, napíše na svého bankéře poukázku, kterou mu poručí určitý obnos vyplatiti doručiteli té poukázky, (po případě majiteli v poukázce výslovně udanému). Tato poukázka, kterou se bankéři ukládá vyplatit určitý obnos ze vkladu (nebo z volné pohledávky, která je pro poukazujícího k dispozici u bankéře), jmenuje se chekem a píše se na blankety, jichž formuláře obyčejně bankéř sám vkladateli dodává. (Bankéř dá vkladateli obyčejně celou knížku chekových formulářů, které jsou opatřeny pořadnými čísly a které se musejí také v témž pořádku vyplňovati; když některý chek se zkaží, je nutno vrátiti jej bankéři, ztratil-li se chek nebo byl-li zničen, musí se to bezodkladně bance oznámiti; takovýmito opatřeními lze mnohdy snadno předejiti falšování cheků, které jinak by se mohlo často vyskytovati.)

Bankéř však nejen koná za svého klienta platy dle vydaných cheků, nýbrž sám též pohledávky pro svého klienta inkasuje, jednak mu cheky od jiných dodané připisuje v prospěch, jednak obstarává za něho vybrání splatných jeho směnek, cenných papírů, kuponů, faktur a jiných podobných pohledávek. K tomu cíli vede ukladač běžný účet, do kterého mu všechna inkasa

a všechny jeho papíry splatné přepisuje v prospěch (na stranu věřitelskou, či na t. zv. stranu „Dal“ = „Credit“ = „Haben“ = „Avoir“), kdežto všechny platy za klienta konané zapisuje mu dluhem (na stranu dlužnickou, či na t. zv. stranu „Má dáti“ = „Debet“ = „Soll“ = „Doit“). V účtu není žádná ze zapsaných položek ani samostatným dluhem ani samostatnou pohledávkou, položka ztrácí svou individualitu v účtu a pohledávkou pro klienta (zřídka kdy bývá výsledek dluhem klientovým, jelikož bankéř požaduje, aby položky v prospěch klientův měly převahu proti položkám dlužným), je pouze rozdíl obou stran účtu (saldo či zůstatek), po případě i s úroky, které z účtu toho vyplynuly. Občas dává bankéř svému vkladateli výpis tohoto účtu, aby věděl, jakým ještě obnosem disponovati může.*)

Cheky velmi často bývají hned s tím úmyslem vydávány, aby se majiteli nevyplácely hotově, nýbrž aby se obnos jejich napsal prostě ve prospěch jeho účtu. Pravidelně se to na blanketu chekovém hned zevně patrně vyznačí; takový chek proškrtně se dvěma rovnoběžnými přímkami na příc taženými, mezi něž se ještě přepíše slova „pouze k účtování“. Takové cheky zovou se „kříženými“ nebo „crossed cheks“.

Kterakým způsobem bankéři cheky a jiné úvěrní obchodní papíry u nich nahromaděné vzájemně mezi sebou vyrovnávají (jednotliví bankéři mají různé klienty, kteří vzájemně mohou si platiti cheky nebo jinými kupeckými cennými papíry), o tom zmínka stane se až později. Pokud cheky klientů majících téhož bankéře, dostanou se do rukou bankéřových, lze příkaz jimi daný vyříditi prostým přepsáním v účtech, což se zove v bankovním názvosloví girem.

Prostředkování platů pomocí cheků a jiných podobných cenných papírů (poukázek, bonů, atd.) je v Anglii téměř výhradně, hotovými se vyrovnává tam nejmenší část, sotva několik málo procent platů. V jiných zemích

*) Podle obchodního zákona úrokují se v zůstatku také úroky z předešlého účtu v něm obsažené a tedy je tím zákonitě uznáno úrokování složitě (úrok na úrok).

kromě Severní Ameriky chek nikdy již nenabyl tak pronikavého významu. U nás oběh bankovních cheků v poslední době sice se značně zvětšil, ale celkem přece jen málo se jich používá proti tomu, jak jsou rozšířeny v Anglii, ve Spoj. Státech amerických a také v Německu. Za to rozšířila se girová zařízení*) poštovní spořitelny, zejména pokud se to týče platů z jednoho místa do druhého uvnitř země. Poštovní spořitelna je bankéřem velmi četných obchodníků, průmyslníků, bank atd. a spravuje značné hotovosti jejich o kterých mohou obchodníci tito disponovati chekem poštovní spořitelny. Vedle poštovní spořitelny největší množství cheků vykazuje rakouskouherská banka**) Chek, pokud u nás bývá vydán na bankovní ústav, požívá výhody kolkové, že platí se z něho pouze 4 h poplatku, ať si zní na jakýkoli obnos. Arci musí býti splatný co možná v krátké době (po vidění a předložení mají býti do 3 resp. do 5 dní), neboť není jich účelem funkce úvěrní, nýbrž po výtce úkon platební, má se jimi totiž uspořiti hotových peněz.

Z bankovního obchodu sluší uvést ještě jiné papíry podřízenějšího významu pro obchod. Jsou to potvrzení, že do banky vloženy byly úsporné vklady. Banka v tom případě vydá vkladateli „vkladní knížku“ (Einklagsbüchel) nebo „pokladniční poukázku“ (Cassaschein). Do vkladní knížky přepisují se eventuelní nové vklady a úroky za určitou dobu nevybrané, po případě se z ní odpisuje, co vkladatel si vybral. Pokladniční poukázky vydávají se pravidelně na zakrouhlené obnosy, úrokují se určitým procentem, které je tím vyšší, čím je delší výpovědní lhůta, již musí majitel poukázky dát, aby se mu vklad i s úroky vyplatil. Pokladniční poukázky nenabýly příliš velkého rozšíření a jsou také podřízenějšího významu pro obchod.

*) Girovému svému zařízení říká poštovní spořitelna nevhodně »řízení clearingové.«

**) V roce 1907 bylo poštovních cheků vyplaceno a přepsáno na jiný účet (girem) celkem 21.585 mil. K proti 82 $\frac{1}{2}$ mil. K v roce 1884; banka rakousko-uherská v roce 1907 přepsala ve svých účtech celkem 63.626 mil. K, z čehož dosti značná část byla provedena chekem (více než čtvrtina).

V některých zemích nabyly důležitosti papíry, které jaksi mobilisují zboží buď uložené do (veřejného) skladiště nebo dopravované po moři. Papíry, které skladiště vydává na zboží do něho vložené, zovou se *skladními listy*, a pokud se pomocí těchto papírů na zboží dají vypůjčiti peníze, zovou se papíry *ty warranty**) t. j. zástavní skladní listy. Warranty staly se velmi důležitým hospodářským činitelem v Severní Americe, kde zvláště podporovaly rozkvět obchodu obilního, také v Anglii mají značnou důležitost, zejména vzhledem ke zboží uloženému v dockách (obrovských skladištích přístavních měst). Vydávají se tu *warranty* na železo, uhlí, bavlnu, měď, olovo i jiné kovy atd. U nás *warranty* dosud nenabyly zvláštního významu, ačkoli se zvláště k tomu cíli dělal zákon o veřejných skladištích. Překážkou pro jich rozšíření je, že samým veřejným skladištím není dovoleno na *warranty* půjčovati, a z pouhého ukládání zboží skladiště nemohou dostatečně regii svou krýti, nemá-li se uschování zboží náramně zdraziti. Tak nedovedlo se větší skladiště ani v takovém obchodním městě, jako je Terst, vlastní silou udržeti a mohlo býti jen tak zachráněno, že je stát se všemi jeho dluhy převzal ve své vlastnictví a je novými kapitály, které se přímo nerentují, řádně vypravit.

Při námořní dopravě zboží vyskytuje se cenný papír zvaný *konnossament* (*connaissance*, *bill of lading*), kterým se nabývá vlastnictví zboží vezeného po lodi. Zboží smí býti vydáno pouze tomu, kdo se jako vlastník *konnossamentu* řádně legitimuje.**)

*) U nás skladní list skládá se ze dvou papírů, z *recepissu*, (vlastnického skladního listu), kterým se nabývá vlastnictví zboží, ale s tím obmezením, které je obsaženo v druhé části skladního listu ve *warrantu* (zástavním listu skladním), pro které je zboží v zástavě za určitou půjčku, která na *warrant* byla poskytnuta. *Warrant* v právních účincích svých je úplně roven směnce, a pohledávka z něho jednak je zaručena zastaveným zbožím, jednak vymáhá se s přísností směnečného práva, a ručí za ni všichni, kdo *warrant* podepsali. Z té příčiny také má rakousko-uherská banka povinnost *warranty* diskontovati. Nicméně *warrant* u nás nenabyl valného rozšíření.

**) Pro dopravu suchozemskou obmýšlelo se také něco podobného stvořiti nakládacím lístkem (viz o tom čl. 413.—419. obch. zák. *Ladeschein*), ale ustanovení ta zůstala beze všeho praktického dosahu, jelikož nesmí se nakládací lístek vydati na zboží, které se dopravuje po železnici.